

בעית שילוב הדורות והמלחמה

אלחנן גפני

נימה אורייגנלית יוצרת — ומן השלילה שבניתוח מסוים ממקורות היניקה החדשים של הסביבה האק"טואלית. החיים מוסיפים לזרום במלוא עונום עד ששום גיבוש לא יקלטם בשפע משמעויותיהם. במידה שהאישיות מתגבשת, היא מתכסה בקרום דעותיה ומתרחקת מעצם „סוד התווה“, האדם מודקן — ונעשה „בלתי אקטואלי“.

היו זמנים של רציפות גדולה יותר בין דור לדור. העתים היו שלוות. ההיסטוריה שטפה לאטה, והאדם ניתן לו לחבוק את תקופת העבר, זמן ילדותו, זמן ההווה כשלימות אחת ועוד פניו צופות לעתיד — השינויים לא היו רבים כל כך ומה שקלט בנעוריו עוד שמר רענותו כשהגיע לזקנה. כיום גדול המרחק בין אתמול והיום והאדם המביט סביבו משול לצופה בכוכב, שמפאת הריחוק הוא רואה אותו במצב שבו היה לפני פרקזמן, שהרי צריכה קרן האור לעבור את המרחק בין האדם הכוכב. הוא רואה את הכוכב בעבר, ולא כהוויתו: אפשר שהכוכב אינו קיים עוד — והאדם מוסיף לראותו.

מיזו איפוא איש ההווה, האדם ה„אקטואלי“? הוא האדם שבהתפתחותו האינדיבידואלית חי את כל שלבי ההיסטוריה בנעיר-אגפין של חי היחיד ולא מצא את התשובה אף באחת מהתשובות שההיסטוריה משיבה על שאלותיו ובהיפושיו אחר התשובה המשכ"נעת, השלמה, הגיע עד הלום, וכל חושיו וחיי רוחו וגופו נטויים לקראת העתיד בצפויה לגילוי התשובה — היא סוד התקופה, אדם זה יאמין בצדקת תקופתו, הוא אופטימיסט מושבע, כי הערכים האמיתיים גלרי מים לגבי דיזו בעתיד.

מאורעות היצוגיים חוקים מטרידים את שלותו של היחיד ושל הדור כולו, הם מאלצים אותם להיות אקטואליים. מציאות קשה שאינה מאפשרת חיים כתיקונם, היא בבחינת „חומר הנפץ“ המאלץ יחידים ודורות לרכו את כל מרצם בהתגברות, במאבק, בקפ"ר צה נחשונות. מאמץ כזה מרפא את הלי התקופה ומחסן את הדור. תקופות שקטות באופן יחסי מולידות דורות חלשים. חולשתם אינה ביאולוגית, אינה פרי נחיתות כשרון; אלא שנמצא לדורות אלה היסוד הכופה עליהם את המאמץ, לעומתם מתנשא הדר הקודם, החזק, המשפיע ביצירתו, המכריז על אמיתו ומזלזל בכל דבר אחר זולתו. הדור הצעיר גדל

יש דורות שהם עצמאיים לגבי קודמיהם ולגבי תנאי סביבתם. אלה דורות טורדים, אשר חוק נפשם הפך לחוק תקופתם. נפש הדור ורוח הזמן היו לאחד. אהדות זו כבשה להם מקום מיוחד בהיסטוריה, לא כל דור זוכה לכך. רוב הדורות תעודה אחרת להם, הללו שהם בבחינת חוליות בשלשלת ההתפתחות אינם „חדשים“, אינם חוקים, הם כעין תא נוסף בריקמה, אך לא תא שיש בו משום שינוי מהותי, אלא המשך בשינויים קלים. הקודמים קבעו את סולם ערכי התקופה ולדורות אחריהם נועד תפקיד של ממשיכים ומשרתים. יש בהם מין חולשה מחויבת-מציאות לעומת אבותיהם החזקים, מה מקור חולשה זו, שהיתה גם לחולשת הדור הזה?

מקורה בשניות שבנפש דורם.

אך מעטים יודעים לחיות את ההווה בהווה, דבר זה קשה מכפי שהוא נראה, הויתנו הרוחנית מלאה היסטוריוזם. כל אדם נשאר „תקוע“ בדרגת התפתחות מסוימת המקבילה לתקופה מסוימת בחול-דזת הרוח האנושית. הוא נושא בחובו מיטען רעיוני שהוא יותר היסטוריה, ירושה רוחנית מאשר תחושת ההווה או תרגום רוחני של המתרחש סביבו.

במאת האחרונה מתגלגלת ההיסטוריה בקצב מזורר. המדעים מסתעפים למקצועות ומקצועות-משנה ההול"כים ומתרחבים, וכל אחד מהם סבוך כיער-בראשית. האמנויות למיניהן והספרות לסוגיה יוצרים זרמים והלכירות שונים ומנוגדים. שכלולי הטכניקה מקצ"רים את המרחקים, מזיקים אדם לחברו, ומערבבים עמים רחוקים בכליל בעיות אחד. האורגניזם הרוחני של האדם אינו מספיק לעכל את ההידושים במדע התמורות הרוחניות האידיאולוגיות המתחדשות. מושכלות, אשר אך תמול קנינו לנו בעמל רב, ככלי שבור הן בידנו היום.

שרשיה של אייכלתו של האדם להסתגל לקצב התמורות הם פסיכולוגיים. בילדותו קולט האדם את הרשמים החזקים ביותר המטביעים תותמם על אפיו; תקופת ההתגברות היא תקופת עיצוב דמותו הרעיר נית; ההשפעות שהוא קולט בתקופות אלו גדול כוחן מכל ההשפעות שבעתיד. אלה האחרונות תמצאנה תבנית מגובשה בפנימיותו, המדחיקה יסודות שאינם הולמים את גיבושה בכיוון אחד מסוים. גיבוש זה יש בו מן החיוב שבקביעת עמדה אישית והכנסת

בין השלדים הנישאים למרומים בנינה הציבורית של החברה — מוסדות, הרגלים, שיטות עבודה, סגנונות-חיים, לא מעטים הם אלה שטעמם סר עם אבדן הסייכות שהולידו אותם. אולם רבים מהם עומדים עדיין איתן נגד כל משב רוח, משולים לעץ שאיבד כל לשדו והיכבר, ולא נשאר לו אלא הגזע החלול, אשר יוסיף להתקיים בזכותו של אותו חוק השמרנות והסלידה הטבעית מפני חידושים.

אכן באחד הימים תבוא הסערה, ותנופת רוח לא צפויה פורצת לתוך הגינה ועוקרת את כל היבש והמדולדל. כל המסגרות ששאלת שילוב הדורות נוגעת להן אינן פטורות מועזעים אלה. גם על מנגנוני המדינות, המפלגות הזורמים יעברו משברים תחת מסווה של התנגשות דורות פנימית.

ויש אשר מאורעות חיצוניים יגלו את המשבר, אחד הועזעים האלה המגלים את בעית שילוב הדורות תוכל להיות המלחמה. בשעת מלחמה המסגרת החברתית עומדת במבחן-יכולת עליון. ברם ובקרבת משלמת החברה כל גילוי של חולשתה, חילופי-גברא קיצוניים מלחיים בכל הארצות את המלחמה; עתים בתחילתה, עתים בסיומה. כל מלחמה, בין היא מסתתרת מתנצחון ובין במפלה, גורמת לשינויים מהפכניים במציאות הכלכלית והחברתית כאחד. המיפנה מעלה עובדות חדשות, אישים חדשים. קיימות שתי ברירות: או שהמשימה שלמענה באה המלחמה בטלה על ידי המפלה והיתה לבדוה, ואז תבוא התגובה השלילית וחוגים ודעות מנוגדים עולים על הבימה; או שהמטרה הושגה על ידי הנצחון וגם אז היא בטלה כמטרה בהיותה לעובדה קיימת ויש צורך בניסוח חדש של המטרה.

ניסוח חדש של המטרה אין פירושו נאום חדש או חוברת חדשה. פירושו שהחברה חייבת לחוש שיש לה מטרה מוחשית ושהיא מטרה חדשה. למעשה אפשר לה שתהיה מטרה לא-חדשה לפי תכנה. החדש שבה נובע מיחס חדש של החברה אליה. אולי מוטב לומר לא „מטרה חדשה“, אלא „יחס חדש למטרה“.

חידוש היחס אל המטרה או ניסוחה מחדש יוכל להיברא רק בידי דור חדש שיהיה לו בהכרח יחס חדש אל המשימה אשר לפניו. הביטוי הרעיוני, ניסוח ה„פרוגרמה“, יבוא במרוצת פעילותו והתבססותו של הדור, כפרי תודתו.

טעות מסוכנת היא לחשוב שהדור מקיים את שליטתו בזכות הישגיו, בזכות צדקתו בעבר. עיני החברה נשואות תמיד אל העתיד, הכלל אינו מעונין במצוי, אלא רק ברצוי. כל זרם בעלי-משקל היה מהפכני, לאמור תובע-שינויים. מתוך רצון לשינויים אלה נתלכד והיה לגוף, כל עוד לא הפכו השינויים

באורה זו של עדיפות קודמיו, מקבל מרותם, ולא רק את האמת הגדולה כלבד, אלא גם את התגים הועירים וכל השגינות המתלום לכל החוק כעובדות שאין סוהררים אחריהן.

קבלת-מרות מלאה זו גורמת לשניות בנפש הדור החדש, לחוסר-זהות בין תחושתו ההיסטורית העצמית לבין השקפתו „הרשמית“, שלא הוא עיצבה. בקרן זרת של נפשו מגמגמת בת-קול ספונטאנית, המבקשת תיקונה במסקנה חדשה, ולפחות בנוסח חדש. אולם בת-קול זו, הכרת המרות והסמכות הגדולה, המוכרת והמאושרת, של הדור הקודם משתיקה אותה, וזו אינה מגיעה לידי ביטוי הראוי לתשומת-לב.

הדור הצעיר, וכוחות היצירה האמיתיים שבתוכו, מחפשים להם שטח-פעולה אחרים, צנועים יותר, רחוקים מזירת העיסוק המרכזית של קודמיהם, שבהם הם ימצאו כר פעולה לפי רוחם. כך נשמר, לפחות, עמוד-השדרה של הדור. תחום הפעולה המרכזי, והבולט ביותר, נשאר בידי הדור הקודם. עד שבאחד הימים מתגלה עובדה „מפתיעה“ ש„אין כשרונות חדשים“ ואין על מי לסמוך... הנחה ידועה היא שהתפקיד מעלה את האדם, אך באין מסירת-תפקידים התייכן עלית האנשים? בשדות-הפעולה החשובים אין נמסרים לשאינם ותיקים אלא תפקידי משנה, בתחום הארגוני, שאין בהם שמץ יצירה. בתפקידים אלה יצליח רק מי שגזח להסתגל לכל התנאים, להשתעבד לכל מציאות ותהא עבוסה ביותר, וממילא, ואולי שלא מדעת, זוכים דוקא הנמרשות לטיפוח יותר מהשלמים ברוחם.

*

בכל תקופה יש שפע דברים מקריים, אולם פני התקופה אינם מקרה; להם תבנית ברורה ומוגדרת, מחויבת והתפתחות. גם בדור „חדש“ יש הרבה דברים מקריים, אך אופיו, יכולתו, נטיותיו הקולקטיביות אינם מקרה, אלא פרי תגובה על מאורעות התקופה וחוקיותה.

הוטל על הדור לעשות את המאמץ הרוחני ולמ- צוא את ההרמוניה הטבעית שבין השקפת עולמו ובין המציאות סביבו. הרמוניה זו תתבטא בחוקיות סמויה מן העין: מאודעות התקופה מולידים את התוויה וזו מולידה את הדעה. רק כשקיימת התאמה זו בפועל, הדור הוא בריא וכן כלפי עצמו, וממילא גם עצמאי ומקורי. חוקים רבים פועלים בקרב החברה האנושית, גלויים וסמויים, וכל הרוחות הטורכות של החברה עמלות לחשפם. יש חוק אחד שגילוייו המלחמה בו הוטלו על הדור החדש, הוא חוק „הקפיאה על השמרים“, אחד החוקים החזקים ביותר השולטים באופי האדם ובסדרי החברה המאורגנת.

סיכן את חייו ויש בו ההרגשה שהחיים „מגיעים לר“. הוא ירצה לשמור גם בחיי שלום על אותו טעם האחריות והעמידה שטעם בהיותו חייל.

התעוררה בו השאיפה לשינויים, למשהו חדש, וגם התעזה להגשימם. עם סיכון החיים גברה בו התשוקה להיים שלמים יותר. הוא רכש לו אורחות חדשה, זכות ושותפות בכל מה שהושג. מעתה יש לו חלק בנצחון. בהישג המדינה וכל המסתעף מכאן, וממילא יש לו הזכות להביע דעתו. הרגשה זו תביא לידי ביקורת רבה כל זמן שתביעותיו לא תבואנה על סיפוקן.

עתה היא שעת הכושר לשילוב הדורות, לאו דוקא במשרות ממשלתיות ומקומות עבודה, אלא בשימוש כל הכוחות הצעירים הכמוסים בלבבות למען תיקון החברה וקידומה. עתה השעה לשלכ את דור המגינים במערכת היצרית, לחילוף המשמרות ללא משבר, ללא יצירת כוח אפוזיציוני של הדור הצעיר. לכך נדרשת מאת הקשישים גמישות הנפש ליתורים במקום שרגי-לים „לא לוותר“. נדרש ויתורמה על עצמו, על מעמדו כ„נותן הטון“ היהידי, על מרחב שלטונו, סוף־סוף עתיד הצעיר לרשת את האחריות כולה, ובמידה שיעשה הדבר מתוך שילוב אמיתי ייטב לחברה ולמורשת הדורות. זוהי התביעה הקשה ביותר לגבי אדם והחברה: לבטל מרצון את חוק „הקפיאה על השמרים“, להסתלק מדעת מן הטענה: „אתם עוד לא הוכחתם את כוחכם והענין רציני יותר מדי“... האלטרנטיבה לשילוב הדורות היא מלחמת דורות במסוה של מאבק אידיאולוגי, מפלגתי, וכיצא בו. במלחמה מעין זו נוסדים, ואף הולכים לאבדון, ערכים רבים שאפשר, וראוי, היה לשמרם ולמסרם מדור לדור.

למציאות איה לו יעוד וזכר־מיכה, וגם תכנית ברורה. אך שום זרם אינו יכול להתכסס על עובדות קיימות, על פרוגרמה שהסכה למציאות. כי או נסתם חוץ, התרושפות הכוח המושך של תכנית וחזון מביאח לידי העלאת ערך המנהיגות על ערך הפרוגרמה. תהליך זה אינו רק סימן לתולשתה של האידיאה, אלא הוא גורם לריכוז יותר מדאיג של כל המעמסה בידי המעטים, המוכרים כמנהיגים, ומשחרר את הכלל מפעילותו ומרגש אחריות, בהסתמכו על כשרון היחידים הגדולים. החיים הציבוריים הופכים לחיטוט באופיים של האישים העומדים בראש, להשואה של כשרונותיהם זה לעומת זה. הנאמנות לאישים, תחת הנאמנות לרעיון, שהיא מקור פעילות ומתיחות בהכרה, גורמת לאולת־יד ואסכיבות של הציבור. „יש מי שידאג... לא עלי המלאכה“... זו הגישה היא מנוגדת בתכלית לכל שאיפות היסוד של דור חדש. הדור הצעיר מבקש עשייה, ומטבע ברייתו הוא מבקש את הדבר שעדיין אינו קיים, כי גם הוא, הדור, עדיין אינו קיים בפועל.

המלחמה שבה אנו עומדים היא לדור החדש בארץ פאורצת קופה הגדולה. היא מעלה את יזמתה, היא לו המאבק הכופה עליו גילוי כל כוחותיו וכשרונוותיו לפני עצמו ולפני זולתו. היא מציאה אותו מהדרך הסלולה מראש ומעמידה אותו לפני חיות כבירות ביחסו הוא אל העולם הניצון. המלחמה מגלה לפניו את החיים בכל עירומם ומלמדת אותו לעשות חשבון־נפש חדש. החייל החותר מן התזית שוב אינו האדם שיצא למלחמה: הוא היה למפקד ומחנך, לאיש־משמעת מארגן ומאורגן, הוא למד לצוות ולציית, הוא גבר ונתחזק ורכש לו אמן ביכלתו לעמוד בתנאים קשים מאלה של „מלחמת קיום“ פשוטה. הוא